

Piotr ZAWADA*

POKOLENIE BEZROBOTNYCH NA PODKARPACIU – ZJAWISKO WYKLUCZENIA

Streszczenie

Bezrobocie jest zjawiskiem analizowanym między innymi na gruncie ekonomii, i związane jest ze stanem nierównowagi jaki ma miejsce wówczas gdy popyt na pracę jest mniejszy niż jej podaż. Ta nierównowaga przekłada się wówczas na rosnącą wielkość zasobów dostępnej siły roboczej, niewykorzystywanej w procesach gospodarczych, która pomimo czynienia starań nie jest w stanie znaleźć miejsca zatrudnienia. Zjawisko bezrobocia w sposób szczególnie uciążliwy dotyka ludzi młodych, którzy nie dysponują wcale, bądź w ograniczonej skali doświadczeniem zawodowym, które może stanowić o atrakcyjności pracownika na rynku pracy. Celem artykułu będzie próba analizy zjawiska bezrobocia z uwzględnieniem tych obszarów, które w nowej perspektywie unijnej Strategia na rzecz inteligentnego rozwoju, sprzyjającego włączeniu społecznemu, Europa 2020, znajdują szczególnie miejsce – chodzi o obszar wykluczenia społecznego.

Słowa kluczowe: *bezrobocie, wykluczenie, praca*

Wprowadzenie

Dokonując szerszej analizy zjawiska wykluczenia społecznego, należy przyrzeć się dotychczasowym rozstrzygnięciom związanym z modelami opisującymi rynki pracy. Koncepcje te odnoszą się do zjawisk występujących w przestrzeni gospodarczej, zjawisk które z pewnością należy zaliczyć do kategorii zasadniczych,

---

* **Dr hab. Piotr Zawada** – prof. UKSW, dr hab. nauk humanistycznych w zakresie socjologii, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Instytut Socjologii

w tym stosunków pracy i bezrobocia stanowiącego syntetyczny wskaźnik opisujący nierównowagę na rynku pracy¹. Znamy stanowiska środowiska akademickiego, które analizując skutki deficytu miejsc pracy, dysponując twardymi danymi ekonomicznymi, nawet z okresu ostatnich stu lat funkcjonowania gospodarki, było w stanie zaproponować pewne uniwersalne modele, opisujące skalę oddziaływania sytuacji na rynku pracy na społeczeństwo. Z pewnością jedną z najciekawszych koncepcji jest ta zaproponowana przez J. M. Keynesa, który twierdził, że struktura i obszar bezrobocia w każdej gospodarce zależy, albo lepiej powiedzieć determinuje popyt analizowany w układzie globalnym, w którym należy uwzględnić czynniki o charakterze konsumpcyjnym i inwestycyjnym. J.M. Keynes zauważył, że istnieje prosta zależność wskazująca na istnienie wzajemnych związków pomiędzy wielkością popytu konsumpcyjnego a dochodami gospodarstw domowych wynikających na akumulacji takich obszarów jak płace, rentowność prowadzonej działalności, czy chociażby zyski z operacji finansowych związanych z obrotem zasobów kapitałowych. Keynes był przekonany, że jeżeli uda się przetransferować oszczędności na inwestycje w przedsiębiorstwach, to wówczas produkcja wytworzona będzie w pełni zrealizowana. I odwrotnie, kurczenie się popytu globalnego gospodarce do rozmiarów mniejszych niż rozmiar oferowanej produkcji, wpłynie na jej ograniczenie i automatyczny wzrost bezrobocia, a tym samym eskalację zjawiska stanowiącego oś rozważań niniejszego artykułu – wykluczenia społecznego. Tak więc trudno nie zgodzić się z autorem tej koncepcji, że za przyczynę powstawania zjawiska bezrobocia stoi niedostateczny popyt, czyli sytuacja, w której płace za świadczoną pracę i ceny towarów i usług nie nadążają i nie dostosowują się do stanu idealnego związanego z pełnym zatrudnieniem. Za taki stan rzeczy odpowiadają dwie najistotniejsze przyczyny, realny spadek wielkości inwestycji w gospodarstwach domowych, a także spadek wydatków realizowanych z poziomu rządowego i po drugie wzrost podatków, importu i oszczędności. Według Keynesa błędy popełniane przez rządzących w obszarze polityki pieniężnej, w tym złe decyzje związane z podażą pieniądza prowadzą do wzrostu stóp procentowych, a tym samym generują impulsy związane ze zjawiskiem bezrobocia. Sam opis zjawiska wpływu czynników o charakterze makroekonomicznym na zjawisko likwidacji miejsc pracy lub powstawania ich w niedostatecznej liczbie nie można uznać za wystarczający, stąd propozycja Keynesa i jego następców co należy zrobić, aby poprawiać sytuację na rynku pracy. Po pierwsze w keynesowskiej szkole ekonomicznej w gospodarce należy zadbać o stronę popytową, w tym o wzrost inwestycyjnych wydatków rządowych, stosować politykę fiskalną w wydaniu

---

¹ R. Drozdowski, *Rynek pracy w Polsce, recepcja, oczekiwania, strategie dostosowawcze*, UAM, Poznań 2002, s. 24-26

ekspansywnym i wpływać na poziom podaży pieniądza. Po drugie zaleceniem keynesistów jest to aby instytucje finansowe w tym banki centralne w poszczególnych krajach skutecznie ingerowały w kształtowanie i pobudzanie popytu o charakterze globalnym, czy w obszarze inwestycji i konsumpcji. Działania takie są niezbędne, jeżeli celem jest pełne wykorzystanie zasobów pracy i kapitału co ma jednoznaczny wpływ na wykorzystanie gospodarczych szans wzrostowych. Z kolei w ujęciu neoklasycznym przyjmuje się, że bezrobocie stanowi naturalny element gospodarki, a ona sama w ramach swoich cykli generuje takie impulsy, których celem jest osiągnięcie stanu równowagi, z osiągnięciem pełnego zatrudnienia². Tezie tej podporządkowane są dwa obszary analizy, po pierwsze to przedsiębiorcy odpowiadają za wielkość popytu na pracę, poddając analizie zależność pomiędzy płacami realnymi a krańcową jej produktywnością. W takim założeniu uznaje się, że każdorazowy wzrost zatrudnienia przyczynia się do wzrostu poziomu rentowności prowadzonej działalności, przy jednoczesnym spadku w pewnych granicach krańcowej produktywności pracy, co oznacza, że popyt na pracę wykaże się tendencją wzrostową pod warunkiem obniżania płac realnych. Po drugie, zrównywanie się w gospodarce krańcowej produktywności pracy z użytecznością płacy pracownika wywoła określony wpływ na podaż pracy. W praktyce oznacza to, że wraz ze wzrostem podaży pracy nastąpi kompensata pomiędzy przykrością z wykonywania pracy a osiąganymi poziomami przychodów w związku z jej świadczeniem, co oznacza ni mniej, ni więcej, że podaż pracy stanowi rosnącą funkcję płac realnych. Model neoklasyczny rynku pracy zakłada, że gospodarka wytrącona ze stanu równowagi dzięki swoim wewnętrznym mechanizmom samodzielnie jest w stanie powrócić do równowagi, zgodnie z następującą sekwencją zdarzeń:

- pierwszy poziom dostosowawczy rynku pracy wykorzystuje zjawisko zależności pomiędzy poziomem płacy nominalnej a poziomem płacy realnej (spadek tej pierwszej wpływa na obniżenie tej drugiej),
- drugi poziom, spadek płacy nominalnej wywołuje wzrastający popyt na pracę z powodu poprawy wskaźników płacy realnej a krańcową produktywnością, co w konsekwencji sprzyja zmniejszaniu się podaży pracy w związku z poprawą relacji płacy realnej do krańcowej przykrości pracy.

Choć wiele z koncepcji neoklasyków w odniesieniu do rynku pracy, utraciło jednoznaczność odzwierciedlenia rzeczywistości rynkowej, to jednak ich wkład w sposobie postrzegania zachowań uczestników gry rynkowej w dalszym ciągu jest znaczący. Potwierdzeniem tego są korekty w modelu neoklasycznego ujęcia rynku pracy, które bazują na uwzględnianiu roli związków zawodowych

---

² E. Kryńska, *Polski rynek pracy*, IPISS, Warszawa 2004, s. 14-16.

monopolizujących rynek pracy, czy chociażby postrzeganie znaczenia kapitału ludzkiego³. Organizacje związkowe ponadto wywierają ogromny wpływ na tendencje usztywnienia płac nominalnych z ciągłą ich korektą w kierunku podnoszenia ich poziomów, a także rozciągania systemu zasiłków na pracowników, co przyczynia się do spadku stopnia ich mobilności. Neoklasycy uważają, że rola państwa pozostaje niwelowanie wszelkich ograniczeń służących swobodnemu rozwojowi gospodarki, a nie ingerencja w rynek pracy, ponieważ bezrobocie ma charakter dobrowolny, a ingerencja państwa w ten obszar jest zbędna. Współczesna ocena modelu neoklasycznego rynku pracy uznaje, że powinien on pełnić raczej rolę poznawczą a nie aplikacyjną z powodu zbyt wielu braków potwierdzeń swoich założeń. Z kolei Milton Friedman i Edmund Philips twierdzili, że podstawową przesłanką teorii rynku pracy są mechanizmy gospodarcze obecne na rynku pracy, które prowadzą do zrównoważenia popytu i podaży pracy, przy założeniu, że równowaga ta istnieje przy zapewnieniu odpowiednich zmian poziomu płac realnych. O ile neoklasycy koncentrowali się na równowadze rynku pracy pod warunkiem pełnego występowania zatrudnienia to zwolennicy Friedmana i Philipsa twierdzą, że w stanie gospodarczej równowagi może istnieć zjawisko bezrobocia, które określają mianem naturalnej stopy bezrobocia. Monetaryści są przekonani, że zjawisko bezrobocia pozostającego na poziomie naturalnym 3-4,5 % zasobów siły roboczej – jest optymalne. Polityka pobudzania popytu globalnego to działania zmierzające jedynie do krótkotrwałych zmian na rynku pracy (jego poprawa w obszarze ograniczenia stopy bezrobocia), tak więc zdaniem przywołanych ekonomistów, rzeczywiste korekty na rynku pracy zależne są od skutecznie prowadzonej, gospodarczej polityce ekspansywnej, co więcej polityki zróżnicowanej w czasie, a i tak zmiany te nie będą trwałe, bo wcześniej czy później stopa bezrobocia powróci do poziomu naturalnego. Jedynym efektem takich działań, są wydatki środków publicznych bez wystąpienia trwałych efektów poprawy na rynku pracy.

Bezrobocie przybliżenie problemu

Bezrobocie traktowane jest obecnie nieco inaczej niż było postrzegane w okresie, gdy po raz pierwszy zaczęto analizować to zjawisko, ponieważ od XIX w. zaszły istotne zmiany na rynku pracy, które zmuszają analityków do znaczących rewizji poglądów. Ale jest pewien uniwersalny obszar nie podlegający sporom – bezrobocie to problem społeczny. Skala tego problemu w naszym kraju w sposób

---

³ T. Huńka, S. Lis, P. Maciaszczyk, *Rynek pracy uwarunkowania ekonomiczne, prawne i społeczne*, PWSZ, Tarnobrzeg 2015, s. 79-93.

szczególnie uciążliwy ujawiła się podczas zmiany systemu politycznego, w okresie przedakcesyjnym i w trakcie wielkiego kryzysu gospodarczego rozciągniętego na globalną gospodarkę z 2008 roku⁴. Problem braku pracy i deficytu miejsc pracy dotyka nie tylko w Polsce znacznego odsetka społeczeństwa (obecnie ok. 7,7%) i w dalszym ciągu pomimo wielu prób i nakładu znacznych środków rządowych, wspólnotowych i pracodawców, w tym na szkolenia pracowników, w wielu regionach stanowi trudno niwelowany problem⁵. J. Koral definiując bezrobocie twierdzi „należy je rozumieć jako stan przeciwstawny pracy, która rozumie się jako produkcyjną działalność zarobkową człowieka. Oznacza ono przesunięcie zasobów pracy ze sfery wytwarzania do sfery bierności zawodowej. Jest więc bezrobocie stanem przymusowej bezczynności osoby ludzkiej”⁶. Gdyby spojrzeć na zjawisko bezrobocia z punktu widzenia nauk ekonomicznych, warto zacytować, E. Kwiatkowskiego, bo według niego „to analityczna kategoria zatrudnienia oznaczająca nierównowagę pomiędzy popytem a podażą na rynku pracy”⁷. We współczesnych analizach uwzględniających komponenty ekonomiczne, stan bezrobocia zawiera trzy kategorie: pozostawanie bez pracy, jej poszukiwanie i gotowość do jej świadczenia. Socjologowie z kolei akcentują stan bezrobocia jako „stan bezczynności zawodowej jednostek zdolnych do pracy i zgłaszających gotowość jej podjęcia”⁸. Natomiast przedstawiciele katolickiej nauki społecznej uznają, że „bezrobocie jest sytuacją gospodarczą i społeczną, w której pewna część pracowników pozbawiona jest realizacji podstawowego prawa osoby ludzkiej, mianowicie prawa do pracy, które jest jednym z podstawowych praw osoby ludzkiej”⁹. Analiza przytoczonych słów naprowadza na wskazanie godności osoby ludzkiej, wartości nienaruszalnej, która niestety zależy od wielu zmiennych, w tym tych pochodzących z obszaru funkcjonowania mechanizmów społecznych i gospodarczych. Bez względu jakiej definicji bezrobocia użyjemy, aby opisać stan pozostawania pracowników bez zatrudnienia, to potrafimy dokonać pewnego umownego podziału tego zjawiska, wskazując na bezrobocie: jawne ukryte powszechne, lokalne, koniunkturalne,

---

⁴ Z raportu OECD, *Rynek pracy w Polsce*, MPiPS, Warszawa 1994, s. 10-12.

⁵ E. Kryńska, *Kształcenie ustawiczne pracowników*, MPiPS DRP, Warszawa 2008, s. 12

⁶ J. Koral, *Kulturowe aspekty polskiego bezrobocia*, UKSW, Warszawa 2009, s. 13-13.

⁷ E. Kwiatkowski, *Bezrobocie podstawy teoretyczne*, Warszawa 2002, s. 18.

⁸ T. Borowski, A. S. Marcinkowski, *Bezrobocie w perspektywie socjologicznej...* dz. cyt. s. 18.

⁹ W. Piwowarski, *Bezrobocie*, w *Słownik katolickiej nauki społecznej*, red. W. Piwowarski s. 19-20.

strukturalne, sezonowe, frykcyjne, technologiczne, krótkotrwałe, średniookresowe, długookresowe i chroniczne¹⁰.

Analiza tekstów źródłowych odnoszących się do problematyki bezrobocia (deficytu miejsc pracy), w tym odnoszących się do niedopasowania popytu i podaży pracy na obszarach o wysokim bezrobociu, wskazuje, że istnieją różne klasyfikacje tego zjawiska dostosowywane głównie do koncepcji dziedzin naukowych¹¹. Abstrahując od naukowego podejścia, które zostanie rozwinięte w dalszej części artykułu, warto spojrzeć na koncepcje podziału w oparciu o kryterium jego charakteru. Nasz system gospodarczy oparty o zasady wolnorynkowe wskazuje na istnienie bezrobocia nieuniknionego¹². Bezrobocie nieuniknione, zwane przez A. Barwińską – normalnym, może przybierać formy frykcyjnego: wywołwanego przede wszystkim specyfiką rynku pracy, na którym nie istnieje idealnie skuteczny system wymiany informacji o wolnych stanowiskach pracy, deficytach wiedzy niezbędnej poszukującym w znalezieniu miejsca wykonywania pracy. Wspomniana niedoskonałość wymiany wiedzy związana jest także ze specyfiką rynku pracy, gdzie przemieszczanie zasobów pracy odbywa się pomiędzy regionami, działami gospodarki, a nawet jej sektorami, w obrębie zawodu i specjalizacji po układ zmian pionowych związanych z awansami po rotacje w poziomie. Drugą formą bezrobocia normalnego jest jego strukturalna odmiana. W takim układzie odniesienia o ile bezrobocie frykcyjne posiada charakter raczej krótkookresowy to jego odmiana strukturalna choć bazuje w dalszym ciągu na niedopasowaniu podaży popytowym to ma ono charakter długookresowy, długotrwały. Związane to jest z faktem ciągłych dopasowań zawodów do zmian dostosowujących się do wymagań rynkowych, spowodowanych głównie wstępowaniem na rynek nowych technologii, nowych dziedzin wytwórczości i nowych sektorów wymagających wcześniej nie spotykanych kompetencji. Wsparcie poszukujących zatrudnienia w znalezieniu miejsca pracy oznacza duże nakłady finansowe przeznaczane na procesy kształcenia i szkoleń, adresowanych do chcących zmienić zawód, na taki na jaki w obecnej chwili istnieje zapotrzebowanie. Ostatnim z rodzajów bezrobocia normalnego jest bezrobocie cykliczne, czyli taki które opisuje niedostateczny popyt na pracę, czyli stan, w którym gospodarka wolnorynkowa przeżywa charakterystyczne dla siebie wahania koniunkturalne. W okresie prosperity

---

¹⁰ A. Kurzynowski (red.), *Polityka społeczna*, Warszawa 2002, s. 96.

¹¹ W. Kwiatkowska, P. Krajewski, M. Mackiewicz, *Mechanizmy niwelowania niedopasowań strukturalnych na rynku pracy, kompendium dla publicznych służb zatrudnienia*, Wydawnictwo Koliński Wiercioch, Łódź 2011, s. 33-37.

¹² A. Barwińska – Małajowicz, T. Czop, B. Ślusarczyk, *Rynek pracy młodzieży w regionie podkarpackim, możliwości i bariery*, Amelia, Rzeszów 2016, s. 29.

gospodarka generuje na tyle wolnych (nowych) miejsc pracy, że wszyscy chcący znaleźć zatrudnienie nie mają z tym większego problemu¹³. Z kolei po osiągnięciu gospodarczego apogeum następuje załamanie gospodarcze, co prowadzi do stanu zwanego recesją. Innym podziałem zaproponowanym przez wspomnianą autorkę jest podział uwzględniający formę bezrobocia i w tym przypadku możemy mówić o bezrobociu płynnym, chronicznym i ukrytym¹⁴. To pierwsze opisuje sytuację związaną z płynnymi zmianami liczby bezrobotnych, którzy w pewnym procencie samodzielnie znajdują zatrudnienie, inni zaś na pewien czas ją tracą. Bezrobocie chroniczne to takie, które dotyka pracowników, którzy ze względu na przykład na wiek, stan zdrowia, poglądy polityczne, wykonujący niepopularne zawody, nie są w stanie samodzielnie znaleźć sobie ponownego zatrudnienia. Utajone z kolei, jest szczególnie skomplikowane analitycznie, ponieważ na jego wysokość wpływa miejsce zamieszkania (obszary wiejskie), wiek około emerytalny, czy chociażby przeludnienie. Użycie jako punktu odniesienia przesłanki występowania bezrobocia, powoduje, że możemy wyróżnić za E. Kwiatkowskim następujące jego odmiany: przymusowe, dobrowolne, sezonowe, płacowe lub klasyczne¹⁵. Te dwa ostatnie powstają, gdy istnieje wysoki, nie odpowiadający wymaganiom rynkowym, poziom płac realnych. Na zakończenie analiz związanych z definicją bezrobocia i sposobach postrzegania rynku pracy w różnych naukowych ujęciach, warto wspomnieć o dwóch terminach używanych do opisu sytuacji na rynku pracy. Pierwszy z nich to skala bezrobocia, czyli globalna liczba osób poszukujących pracy, która wynika z ewidencji bezrobotnych prowadzonych przez urzędy pracy, prowadzonych w oparciu o badanie aktywności ekonomicznej. Z kolei stopa bezrobocia to stosunek liczby bezrobotnych do liczby ludności aktywnej zawodowo, wyrażony w procentach. Bez względu jednak jaką metodę pomiaru przyjmiemy, bezrobocie bez względu na dziedzinę nauki uważane jest za problem społeczny o zasadniczym znaczeniu dla rozwoju gospodarczego.

Charakterystyka woj. podkarpackiego wraz z odniesieniem się do zjawiska wykluczenia

Woj. podkarpackie zlokalizowane jest w południowo-wschodniej części Polski, i sąsiaduje z trzema województwami: lubelskim, świętokrzyskim i małopolskim. Centrum regionu jest miasto Rzeszów, liczące 183,6 tys. mieszkańców, które jest

---

¹³ M. Kabaj, *Badanie bezrobocia długotrwałego*, Raport IPiSS, Warszawa 2002, s. 22.

¹⁴ Tamże, s. 31.

¹⁵ E. Kryńska, E. Kwiatkowski, *Podstawy wiedzy o rynku pracy*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2013, s. 37.

regionalnym centrum handlowo-usługowym, przemysłowym i edukacyjnym. Rzeszów posiada port lotniczy w Jasionce, miejscowości oddalonej o 5 km, od granic miasta, który jest stałym przejściem granicznym. Administracyjnie województwo dzieli się na 21 powiatów i 4 miasta na prawach powiatów. Województwo podkarpackie zajmuje łącznie obszar 17,8 tys. km², który mieszkuje 2 mln 127 700 os. („Stan, ruch naturalny i migracje ludności w woj. podkarpackim w 2015 r.” GUS, maj 2016), co stanowi 5,5% populacji kraju. Pod względem liczby ludności podkarpackie zajmuje 9 miejsce w kraju. Ludność miejska (zamieszkująca w 51 miastach) stanowi 41,3% ludności. W porównaniu do pozostałych województw, Podkarpacie notuje najniższy wskaźnik urbanizacji (średnia dla Polski wynosi 60,3%). Najgęściej zaludniony jest podregion rzeszowski – skupiający 29,7% ogółu mieszkańców, z kolei najmniej mieszkańców zamieszkuje w powiatach: bieszczadzkim i leskim. W ciągu 2015 r. liczba ludności w województwie zmalała o 1530 osób. Województwo podkarpackie cechuje dodatni poziom przyrostu naturalnego, co jest ewenementem w Polsce. W 2015 roku w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wyniósł 0,7 i mimo, że był niższy niż w 2014 roku (0,75) i zdecydowanie niższy w 2010 roku (1,74) to nadal jest najwyższy w kraju (średnia to minus 0,67). Struktura ludności według płci od kilku lat nie ulega większym zmianom. W ogólnej liczbie mieszkańców nieznacznie przeważają kobiety, które stanowią 51,0% ludności województwa.

Na Podkarpaciu obserwuje się niekorzystne zmiany, świadczące o starzeniu się społeczeństwa¹⁶. Następuje zmniejszanie udziału dzieci i młodzieży (w wieku 0-17 lat) przy jednoczesnym wzroście liczby osób w wieku poprodukcyjnym (65 lat i więcej). Odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym (poniżej 18 lat) obniżył się z 18,8% w 2014 roku do 18,5% w 2015 roku. Jednocześnie udział osób w wieku poprodukcyjnym wzrósł z 17,7% do 18,2%. Zmniejszył się udział ludności w wieku produkcyjnym – z 63,5% w 2014 roku do 63,2%. W 2015 roku na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 58 osób w wieku nieprodukcyjnym (przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym). Zmniejszanie się liczby osób pracujących obserwowane jest od 2010 roku. W roku 2013 w porównaniu do 2010 roku ubyło 21 tys. osób, co spowodowało, że znaleźliśmy się w grupie 9 województw, które zanotowały ubytek zasobów pracowniczych na swoim terenie¹⁷. Istotny wpływ na stan i strukturę zaludnienia mają migracje stałe ludności. Niekorzystne tendencje można także zaobserwować w migracjach wewnętrznych. W 2015 roku w województwie zameldowano na pobyt stały 18 tys. osób, natomiast liczba osób wymeldowanych

¹⁶ A. Matusiewicz, *Strategia rozwoju woj. podkarpackiego na lata 2007-2020*, Zarząd WP, Rzeszów 2010, s. 18-19.

¹⁷ UM WP Departament Rozwoju Regionalnego, *Przeгляд regionalny woj. podkarpackiego*, Partner Druk, Rzeszów 2014 s. 32.

z pobytu stałego wyniosła 20,4 tys. – saldo migracji w ruchu wewnętrznym wynosiło minus 2,4 tys. osób¹⁸.

Wiek produkcyjny ludności

Z danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Rzeszowie, wynika, że sytuacja związana ze strukturą demograficzną obecną w woj. podkarpackim przedstawia obraz zbliżających się problemów społecznych, których wystąpienie odwleczone jest w czasie w porównaniu do pozostałych regionów Polski. Na uwagę zasługują dane wskazujące na zmniejszający się odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym, według BAEL o 10%, według wskaźników demograficznych o 12%.

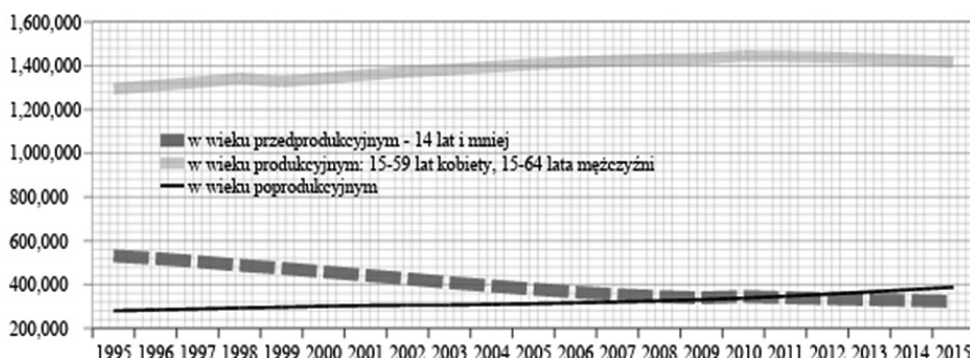
Tabela 1. Zmiany w strukturze ludności wg wieku w województwie podkarpackim (%)

Wiek ludności	'95	'00	'05	'10	'11	'12	'13	'14	'15	wzrost/ spadek w okresie 1995–2015 (pkt. proc.)
wg metodologii badania BAEL										
przedprodukcyjny*	25,2	21,8	18,1	15,9	16,0	15,7	15,5	15,4	15,2	– 10,0
produkcyjny	61,5	63,9	67,1	68,1	67,8	67,5	67,3	66,9	66,6	+ 5,1
poprodukcyjny	13,3	14,3	14,9	16,0	16,3	16,7	17,2	17,7	18,2	+ 4,9
wg wskaźników demograficznych										
przedprodukcyjny**	30,5	27,5	23,1	19,9	19,8	19,5	19,1	18,8	18,5	– 12,0
produkcyjny	56,2	58,2	62,0	64,1	63,9	63,8	63,7	63,5	63,2	+ 7,0
poprodukcyjny	13,3	14,3	14,9	16,0	16,3	16,7	17,2	17,7	18,2	+ 4,9

* Ludność w wieku przedprodukcyjnym wg metodologii Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności: 14 lat i mniej. Za wiek produkcyjny przyjęto dla kobiet od 15 do 59 lat oraz dla mężczyzn od 15 do 64 lat.

** Ludność w wieku przedprodukcyjnym wg założeń stosowanych w demografii: 17 lat i mniej. Za wiek produkcyjny przyjęto dla kobiet od 18 do 59 lat oraz dla mężczyzn od 18 do 64 lat.

¹⁸ Fundacja Aktywizacja, RARR S.A. Rzeszów 2016, s. 5.

Wykres 1. Zmiany w strukturze ludności wg wieku w województwie podkarpackim

W województwie podkarpackim na dzień 31 XII 2016 roku w stosunku do 31 XII 2015 roku odnotowano spadek liczby osób bezrobotnych o 15 947 osób a stopy bezrobocia o 1,6 pkt. proc. Wiele z tych osób poszukiwało pracy w mikro przedsiębiorstwach, które stanowią miejsce pracy dla 37,1% mieszkańców województwa podkarpackiego¹⁹.

Tabela 2. Stan i struktura osób bezrobotnych zarejestrowanych w PUP. Stan w końcu okresu, województwo podkarpackie

kategorie	31 XII '15			31 XII '16			wzrost/spadek - ogółem	wzrost/spadek - w %
	bezrobotni ogółem	w tym kobiety		bezrobotni ogółem	w tym kobiety			
		liczba	%		liczba	%		
ogółem	123 514	63 579	51,5	107 567	56 384	52,4	-15 947	-12,9
osoby poprzednio pracujące	99 103	49 267	49,7	88 964	45 158	50,8	-10 139	-10,2
w tym osoby zwolnione z przyczyn dotyczących zakładu pracy	5 327	2 706	50,8	4 277	2 301	53,8	-1 050	-19,7
osoby dotychczas nie pracujące	24 411	14 312	58,6	18 603	11 226	60,3	-5 808	-23,8

Wnioski

- największy procentowy spadek bezrobotnych odnotowano w grupie osób dotychczas nie pracujących (23,8%) – powodów znaczącego zmniejszenia się tej liczby upatruje się we wzroście wyrejestrowań z tytułu podjęcia pracy, przy jednoczesnym rzadszym rejestrowaniu się absolwentów

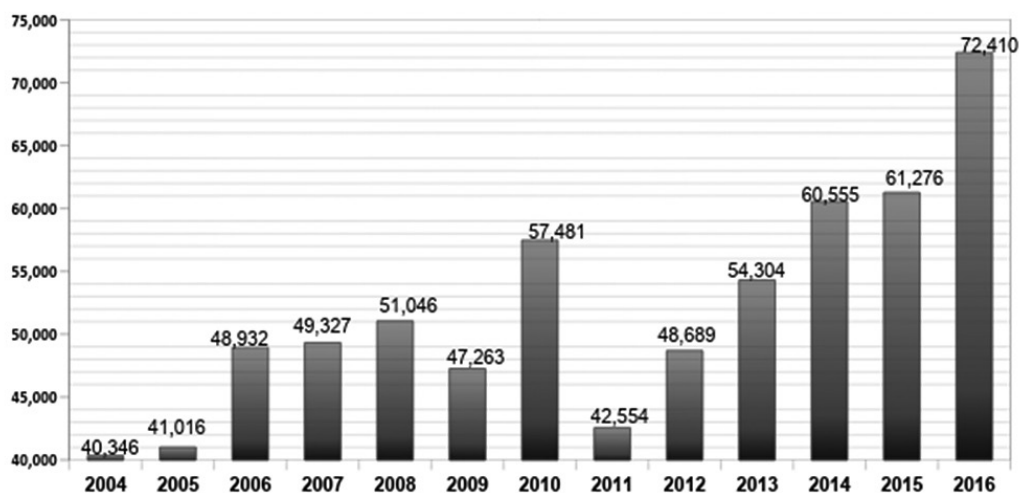
¹⁹ Pracownia badań i doradztwa RESCOURCE, UM WP, Rzeszów 2014, s. 25.

- w powiatowych urzędach pracy (podejmują zatrudnienie po zakończeniu nauki lub jeszcze w jej trakcie, wyjeżdżają do pracy w kraju lub za granicę albo podejmują pracę w tzw. „szarej strefie”),
- w skali ostatniego roku zmniejszenie się liczby osób bezrobotnych odnotowano w każdym z 21 powiatów województwa i w 4 miastach na prawach powiatu,
  - największy spadek liczby osób bezrobotnych nastąpił w powiatach: mieleckim – 2 321 krośnieńskim – 1 389, rzeszowskim – 1 282, ropczycko – sędziszowskim – 1 187, stalowowolskim – 1 133 i jasielskim – 1 047,
  - najmniejszy spadek liczby osób bezrobotnych odnotowano w powiecie leskim – 73 oraz w niżańskim – 119,
  - najwyższą wartość stopy bezrobocia na dzień 31 grudnia 2016 roku odnotowano w powiatach: leskim (20,9%), brzozowskim (20,7%), bieszczadzkim (20,5%), strzyżowskim (20,2%) i niżańskim (19,8%),
  - najniższą stopę bezrobocia na dzień 31 grudnia 2016 roku odnotowano w: Krośnie (4,7%) i Rzeszowie (6,8%) oraz w powiatach: stalowowolskim (7,1%), mieleckim (7,6%) i sanockim (9,1%),
  - stopę bezrobocia wyższą od średniej w województwie odnotowano aż w 13 powiatach i w 2 miastach na prawach powiatu.

Analizując zjawisko fluktuacji, tj. „napływ” i „odpływ” osób bezrobotnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy (PUP) należy stwierdzić, że w okresie 12 miesięcy 2016 roku w województwie podkarpackim zarejestrowało się ogółem 149 405 bezrobotnych (w 2015 r. grupa ta stanowiła 158 025 osób). Ale za najbardziej niepokojące zjawisko świadczące o znacznym poziomie wykluczenia jest stopa bezrobocia osób powtórnie rejestrujących się w PUP. Z dostępnych danych na koniec 2016 roku wynika, że w porównaniu do roku poprzedniego wzrósł odsetek osób (o 0,4%), którzy po raz kolejny musieli korzystać ze wsparcia instytucji rynku pracy, to w dalszym ciągu 125,3 tys. osób, prawie 84% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych. Wśród osób zarejestrowanych w woj. podkarpackim w PUP istnieje spora liczba potrzebujących wsparcia, które można uznać za wykluczone. Wśród ogółu bezrobotnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy na 31 grudnia 2016 roku odnotowano zdefiniowanych przez ustawę o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy na podstawie art. 49 jako – osoby bezrobotne – pozostające w szczególnej sytuacji na rynku pracy (tj. będący do 30 roku życia, bezrobotni długotrwale, powyżej 50 roku życia, korzystający ze świadczeń z pomocy społecznej, posiadający co najmniej jedno dziecko do 6 roku życia lub co najmniej jedno dziecko niepełnosprawne do 18 roku życia i z orzeczoną stopniem o niepełnosprawności. Bezrobotnym długotrwale przysługuje pierwszeństwo w skierowaniu do udziału w programach specjalnych.

Wnioski:

- najliczniejszą grupą osób w szczególnej sytuacji na rynku pracy są osoby długotrwale bezrobotne 64 838 (60,3%) – jednakże w stosunku do roku 2015 (74 688) liczba ta spadła o 9 850 osób,
- odnotowano nieznaczny spadek udziału osób długotrwale bezrobotnych, które to na koniec 2016 roku stanowiły 60,3% ogólnej liczby bezrobotnych (na koniec 2015 roku było to 60,5% ogółu),
- największy odsetek osób długotrwale bezrobotnych notuje się w powiatach: dębickim (65,6%), jasielskim (64,1%) i stalowowolskim (61,4%),
- najmniejszy odsetek osób długotrwale bezrobotnych notuje się w powiatach: leskim (48,3%), rzeszowskim (49,9%) i łańcuckim (50,4%),
- w stosunku do 2015 r. odnotowano spadek osób długotrwale bezrobotnych we wszystkich powiatach – w tym największy w: stalowowolskim (40,8%), ropczycko–sędziszowskim (32,1%), krośnieńskim (28,5%) i mieleckim (26,2%),
- drugą w kolejności pod względem liczebności stanowi grupa osób do 30 roku życia, która w 2016 r. obejmowała 33 604 osoby (31,2%) – jednak w stosunku do roku 2015 (42 524) liczba ta spadła o 8 920 osób,
- najwięcej osób bezrobotnych w grupie do 30 roku życia odnotowuje się w powiatach: rzeszowskim (2 653), jarosławskim (2 389), dębickim (2 054), jasielskim (2 039) i m. Rzeszowie (1 869),
- najmniej osób bezrobotnych w grupie do 30 roku życia odnotowuje się w: m. Krośnie (316), powiecie bieszczadzkiem (492), m. Tarnobrzegu (498), leskim (685) i tarnobrzeskim (760),
- na koniec 2016 r. w porównaniu do stanu z końca 2015 roku zmniejszyła się liczba bezrobotnych do 25 roku życia o 5 605 osób. Osoby do 25 roku życia stanowiły 15,1% ogółu bezrobotnych.
- trzecią w kolejności pod względem liczebności stanowi grupa osób powyżej 50 roku życia, która obejmuje 25 194 osób (23,4%) – w stosunku do 2015 roku (27 449) liczba ta spadła o 2 255 osób,
- na koniec 2016 roku wzrósł udział bezrobotnych po 50 roku życia, które stanowiły 23,4% ogółu bezrobotnych (v. s. na koniec 2015 roku było to 22,2% ogółu bezrobotnych),
- najwięcej osób bezrobotnych w grupie powyżej 50 roku życia odnotowuje się w: m. Rzeszowie (2 282) oraz w powiatach: jarosławskim (1 719), rzeszowskim (1 659), jasielskim (1 493),
- najmniej osób bezrobotnych w grupie powyżej 50 roku życia odnotowuje się w powiecie bieszczadzkiem (368), m. Krośnie (404), m. Tarnobrzegu (545), powiecie tarnobrzeskim (557), leskim (576), ropczycko–sędziszowskim (582).

Wykres 2. Wolne miejsca pracy i miejsca aktywizacji zawodowej (oferty pracy) zgłoszone do PUP w latach 2004–2016

Wnioski:

- widoczna jest wyraźna tendencja wzrostu liczby wolnych miejsc pracy oraz miejsc aktywizacji zawodowej zgłaszanych przez pracodawców. W latach 2004-2008 następował wzrost liczby wolnych miejsc pracy i aktywizacji zawodowej. W 2009 roku odnotowano ich spadek w porównaniu do 2008 roku – o 3 783 oferty. W 2011 roku ponownie odnotowano spadek do poziomu najniższego od 2006 roku, po którym od roku 2012 następuje ponowny wzrost ofert zgłoszonych przez pracodawców do PUP. W 2016 roku w porównaniu do roku poprzedniego nastąpił wzrost o 11 134 ofert,
- w 2016 roku w województwie podkarpackim odnotowano największą od 2004 roku ilość zgłoszonych ofert pracy (72 410),
- w 2016 r. pracodawcy zgłosili do powiatowych urzędów pracy łącznie 72 410 wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej, z których 31 407 (43,4%) było ofertami pracy subsydiowanej (w 2015 roku oferty subsydiowane to 47,1% ogółu zgłoszonych wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej). Jednocześnie „odpływ” bezrobotnych z rejestru z powodu podjęcia pracy pokazuje, że jedynie 22,6% z nich (19 384 osoby spośród 85 617 osób) podjęło zatrudnienie subsydiowane,
- spośród ogólnej liczby ofert zgłoszonych w 2016 roku (72 410) – 10 229 (14,1%) pochodziło z sektora publicznego. Jest to zbieżne ze strukturą zatrudnienia w województwie. Ostatnie dostępne dane pochodzą z 2015 roku. Mniej niż 20% zatrudnionych w sektorze publicznym to 18,8% spośród wszystkich zatrudnionych,

- 166 ofert, tj. 0,2% spośród wszystkich stanowiły oferty dla osób, którym nie upłynął okres 12 miesięcy od dnia ukończenia nauki,
- niewielka ilość wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej dotyczyła osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności, zdolnych jednocześnie do podjęcia pracy – 3 255 ofert, tj. 4,5% wszystkich,
- istnieje znaczne zróżnicowanie przestrzenne ilości ofert zgłaszanych do publicznego pośrednictwa pracy – w poszczególnych powiatach. W 2016 roku w większości urzędów pracy wzrost liczby wolnych miejsc pracy lub miejsc aktywizacji zawodowej dotyczył 19 powiatów lub miast na prawach powiatów. Największy wzrost ofert zatrudnienia lub miejsc aktywizacji zawodowej nastąpił w: powiecie mieleckim – wzrost o 3 280 wolnych miejsc pracy i aktywizacji zawodowej, m. Rzeszowie – 2 906, powiecie jarosławskim – 904 i rzeszowskim (845),
- Niskie spadki odnotowano w 6 powiatach, w tym największe w: powiecie tarnobrzeskim – spadek o 234 wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej, powiecie stalowowolskim – 154 oraz m. Tarnobrzegu – 128.
- nominalnie w okresie 2016 roku najwięcej wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej zgłosili pracodawcy z terenu następujących powiatów (lub miast na prawach powiatów): m. Rzeszowa – 12 921 wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej, powiatu mieleckiego – 8 249, powiatu dębickiego – 4 780,
- Najmniej zaś z powiatów: leskiego – 665 wolnych miejsc pracy i aktywizacji zawodowej, bieszczadzkiego – 704, przemyskiego – 900.
- wolne miejsca pracy i miejsca aktywizacji zawodowej, które zostały subsydiowane ze środków Funduszu Pracy, łagodziły w pewnym zakresie, trudną sytuację na lokalnych rynkach pracy w poszczególnych powiatach. W 2016 roku największy udział ofert subsydiowanych w ogólnej liczbie wolnych miejsc pracy i aktywizacji zawodowej odnotowano w powiatach: brzozowskim – 82,9%, przemyskim – 77,7%, jasielskim – 76,4%. Najniższy udział miejsc pracy subsydiowanej w ogólnej liczbie ofert pracy zgłoszonych do PUP przez pracodawców odnotowano w: m. Rzeszowie – 18,2%, powiecie rzeszowskim – 27,8%, powiecie mieleckim – 30,0% i powiecie dębickim – 31,5%.
- w województwie podkarpackim w 2016 roku na jedno wolne miejsce pracy i miejsce aktywizacji zawodowej przypadało średnio 19 bezrobotnych (w 2015 roku – 25 bezrobotnych). Sytuacja w tym zakresie była najkorzystniejsza w: m. Rzeszowie i powiecie mieleckim – po 8 bezrobotnych na jedno wolne miejsce pracy lub aktywizacji zawodowej.

Analizując zjawisko wykluczenia trudno o jednoznaczne wykazanie jaki jest syndrom wykluczenia. W ostatnich kilku latach stosowano 10 stopniową skalę analiz czynnikowych oczywistych barier uniemożliwiających pełne uczestnictwo jednostek w życiu społecznym. Ale z listy czynników powszechnie używanych do określenia poziomu wykluczenia społecznego w ostatnich latach zaczęto zauważać pewne braki analityczne niesprzyjające pełniej analizie zjawiska. Wspomina o tym J. Czapiński, który wykorzystywał w swoich badaniach zjawiska wykluczenia, zestaw wspomnianych miar. Jego analizy z lat 2000, 2003, 2005 i 2007 zostały ostatnio wzbogacone o jeszcze jeden z czynników identyfikowalnych, oprócz wykluczenia fizycznego, strukturalnego i normatywnego jeszcze jeden, czwarty, bazujący na włączeniu do analiz czynnika bezrobocia i ubóstwa, nazywanego też czynnikiem materialnym, wprost przekładanym na brak stałych korzyści wynikających z wykonywania pracy. W ocenie przywołanego socjologa eliminowanie bezrobocia i ubóstwa należy traktować jako najważniejsze zadanie prowadzonej polityki społecznej mającej za cel eliminowanie zjawiska wykluczenia. Zauważenie czwartego wymiaru wykluczenia społecznego – wykluczenia materialnego jest sygnałem, że prowadzone działania w przestrzeni społecznej muszą koncentrować się na jeszcze większym zróżnicowaniu polityki reintegracyjnej, polityki otwartej być może na jeszcze inne wymiary wykluczenia. Poprawa sytuacji na rynku pracy i zmniejszenie poziomu ubóstwa wcale nie musi oznaczać, że poziom wykluczenia społecznego został wyeliminowany. O skali problemu może świadczyć fakt, że w trzech obszarach wykluczenia fizycznego, strukturalnego i normatywnego, w każdym przypadku odsetek zagrożonych jest wyższy od wykluczonych. Jedynie w przypadku wykluczenia materialnego, odsetek zagrożonych jest mniejszy (4,1%) od odsetka już faktycznie wykluczonych (7,4%), a szczególnie kobiet (7,5%). Oznacza to, że rozszerzenie analizy czynnikowej wykluczenia o nowy obszar naukowych dociekań jest jak najbardziej poprawny. Nie bez znaczenia pozostaje także cała sfera czynników charakteryzujących specyfikę rynku pracy w Polsce i na Podkarpaciu. Warto za Maciejem Bukowskim wskazać zjawisko odmienności dynamiki popytu na prace i jej podaży, ponieważ według wspomnianego analityka życia społeczno – gospodarczego, przywołana dynamika w odniesieniu do różnych grup wiekowych jest podstawową przyczyną utrzymywania się luki zatrudnieniowej pomiędzy Polską a krajami UE²⁰. Na Podkarpaciu, wykluczenie o charakterze strukturalnym posiada jeden z najwyższych wskaźników, to samo

---

²⁰ M. Bukowski, *Zatrudnienie w Polsce 2008*, praca w cyklu życia, IBS, Warszawa 2010, s. 65.

dotyczy obszaru normatywnego²¹. Ciekawą analizę sytuacji związanej z wykluczeniem społecznym zaprezentował Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie, który zlecił przygotowanie raportu, *Analiza sytuacji osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym ze szczególnym uwzględnieniem zagrożenia ubóstwem w województwie podkarpackim, w kontekście doboru właściwych instrumentów wsparcia w nowej perspektywie finansowej 2014-2020* zostały w nim zawarte konkluzje warte przytoczenia:

- województwo podkarpackie w latach 2005-2012 uzyskało ocenę wskaźnika włączenia społecznego wskazującego na występowanie na tym obszarze zjawisko zagrożenia izolacją społeczną,
- analiza poziomu życia mieszkańców województwa podkarpackiego w latach 2005-2012 wskazuje na duże jego zróżnicowanie w powiatach i gminach regionu,
- jak wynika z analizy niskiemu poziomowi życia nie zawsze towarzyszy niski poziom włączenia w życie społeczne,
- uwarunkowania dochodowe są najbardziej dotkliwą, z uwagi na skalę kwestią związaną z ubóstwem, której konsekwencją może być problem z utrzymaniem równowagi budżetu gospodarstwa domowego, jak również pogarszanie się warunków życia,
- planując ścieżkę pomocy społecznej osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym należy w pierwszym etapie zidentyfikować jego rodzaj i formy (ubóstwo/izolacja), najistotniejszy czynnik: osoby wykluczone społecznie niepracujące itd.,
- brak pracy to podstawowa przyczyna zagrożenia ubóstwem,
- typologia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym koncentruje się wokół następujących cech: wieku, stanu zdrowia, obszaru zamieszkania, stanu rodziny i statusie społeczno-zawodowym,
- osoby zagrożone wykluczeniem społecznym najczęściej zainteresowane są finansowymi i rzeczowymi formami wsparcia (nikłe zainteresowanie szkoleniami, kursami, pracach użytecznych publicznie itd.,
- planując wsparcie należy wziąć pod uwagę, że postawy osób zagrożonych wykluczeniem społecznym będą miały charakter najczęściej roszczeniowy (wsparcie finansowe o charakterze doraźnym),

---

²¹ E. Kotowska, *Rynek pracy i wykluczenie społeczne w kontekście percepcji Polaków, diagnoza społeczna 2013*, Drukarnia braci Grodzickich, Warszawa 2014, s. 218.

- nie można oczekiwać wysokich efektów działań prowadzonych w ramach polityki i pomocy społecznej bez wsparcia instytucji i organizacji działających na tym obszarze²².

Nie należy zapominać także o opiniach płynących od pracodawców, którzy uznali, że poziom wykluczenia młodych z rynku pracy zależy nie tylko od ich postaw, ale także od błędów jakie są popełniane w okresie przygotowywania programów nauczania. Według opinii zawartej w raporcie przygotowanym przez Podkarpackie Obserwatorium Rynku Pracy, to właśnie niedopasowanie oferty edukacyjnej do potrzeb pracodawców, sprawia, że poziom wykluczenia osób młodych utrzymuje się na wysokim poziomie²³, co więcej proces włączania pracodawców w procesy edukacyjne powinien posiadać charakter systemowy a nie doraźny, a powinien uwzględniać szersze, niż obecnie stosowanie – staże²⁴. Nie bez znaczenia dla kondycji gospodarki województwa podkarpackiego jest specyfika przedsiębiorstw, co powinno być szerzej uwzględniane w realizowanych programach wsparcia adresowanych do osób młodych. Okazuje się, że aż 95,6% z pośród wszystkich przedsiębiorstw na Podkarpaciu to firmy małe zatrudniające do 9 pracowników i mikro przedsiębiorstwa. Oznacza to, że systemy kształcenia i wsparcia powinny uwzględniać różnego rodzaju formy kształcenia zawodowego w charakterze dualnym, niż ogólnego²⁵. Zjawisko wykluczenia osób młodych zostało zauważone jako brak uczestnictwa jednostki w życiu, w funkcjonowaniu grupy. Warto w związku z tym za Januszem Czapińskim przywołać na zakończenie, że wykluczenie w tym wykluczenie społeczne nie może być utożsamiane jedynie z ubóstwem, lub traktowanie ubóstwa jako główny powód wykluczenia. We Wspólnej Europie problem wykluczenia społecznego na szczęście, że względu na wagę zagadnienia ulega korekcie akcentów zarówno w wymiarze politycznym jak i intelektualnym, a poszukiwania źródeł wykluczenia bazują nie tylko na przesłankach związanych z nieuczestnictwem w życiu społecznym, ale uwzględniają takie aspekty jak bariery sprawiedliwości społecznej, izolacji, lub autoizolacji grup społecznych, deprivacji materialnej (zbyt niskie dochody), brak wykształcenia

---

²² D. Śledź, *Analiza sytuacji osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym ze szczególnym uwzględnieniem zagrożenia ubóstwem w województwie podkarpackim, w kontekście doboru właściwych instrumentów wsparcia w nowej perspektywie finansowej 2014 – 2020*, WUP, Rzeszów 2014. s. 171-191.

²³ M. Wigier, *Podkarpackie Obserwatorium Rynku Pracy, Pracodawcy Podkarpacia 2013*, Opracowanie WUP Rzeszów, Rzeszów 2013, s. 65.

²⁴ M. Zalewska, J. Jaworska, *Zapotrzebowanie na zawody oraz kwalifikacje i kompetencje na Podkarpaciu*, WUP Rzeszów, Rzeszów 2016, s. 9.

²⁵ Barometr zawodów 2017, WUP Rzeszów, Kraków 2017, s. 9.

oczekiwanego na rynku pracy, erozja więzi rodzinnych, czynniki kulturowe i cywilizacyjne, rozwój technologii wywołujący spadek zapotrzebowania na prace ludzi, po spadek kapitału społecznego²⁶.

**Piotr ZAWADA: Generation of the unemployed
in Sub-Carpathian Region – the phenomenon of exclusion**

Summary

Unemployment is a phenomenon widely considered in the field of economics, and it is related to the state of imbalance that occurs when the demand for labor is less than its supply. This imbalance then translates into an increasing amount of available human labor resources, not used in economic processes, who, despite efforts, are unable to find a place of employment. The phenomenon of unemployment in a particularly burdensome way affects young people with none or limited professional experience, which may determine the attractiveness of a prospective worker on the labor market. The aim of the article is an attempt to analyze the phenomenon of unemployment taking into account those areas which, from the new EU perspective, the 2020 Europe 2020 Strategy, belong to the area of social exclusion.

Key words: *unemployment, exclusion, work*

Bibliografia

- Barometr zawodów 2017, WUP Rzeszów, Kraków 2017.
- Barwińska – Małajowicz A., Czop T., Ślusarczyk B., Rynek pracy młodzieży w regionie podkarpackim, możliwości i bariery, Amelia, Rzeszów 2016.
- Borowski T., Marcinkowski A., Bezrobocie w perspektywie socjologicznej, Wyd. Śląsk, Katowice 1999.
- Bukowski M., Zatrudnienie w Polsce 2008, praca w cyklu życia, IBS, Warszawa 2010.
- Czapiński J., Pojęcie wykluczenia społecznego, [red] E. Kotowska, Rynek pracy i wykluczenie społeczne w kontekście percepcji Polaków, diagnoza społeczna 2013, MPiPS, Warszawa 2014.

---

²⁶ J. Czapiński, *Pojęcie wykluczenia społecznego*, [red] E. Kotowska *Rynek pracy i wykluczenie społeczne w kontekście percepcji Polaków, diagnoza społeczna* 2013, MPiPS, Warszawa 2014, s. 141-142.

- Drozdowski R., Rynek pracy w Polsce, recepcja, oczekiwania, strategie dostosowawcze, UAM, Poznań 2002.
- Fundacja Aktywizacja, RARR S.A. Rzeszów 2016.
- Huńka T., Lis S., Maciaszczyk P., Rynek pracy uwarunkowania ekonomiczne, prawne i społeczne, PWSZ w Tarnobrzegu, Tarnobrzeg 2015.
- Kabaj M., Badanie bezrobocia długotrwałego, Raport IPiSS, Warszawa 2002.
- Kotowska E., Rynek pracy i wykluczenie społeczne w kontekście percepcji Polaków, diagnoza społeczna 2013, Drukarnia braci Grodzickich, Warszawa 2014.
- Kryńska E., Polski rynek pracy, IPiSS, Warszawa 2004.
- Kryńska E., Kwiatkowski E., podstawy wiedzy o rynku pracy, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2013.
- Kryńska E., Kształcenie ustawiczne pracowników, MPiPS DRP, Warszawa 2008.
- Koral J., Kulturowe aspekty polskiego bezrobocia, UKSW, Warszawa 2009.
- Kurzynowski A. (red.), Polityka społeczna, Warszawa 2002.
- Kwiatkowski E., bezrobocie podstawy teoretyczne, Warszawa 2002.
- Kwiatkowska W., Krajewski P., Mackiewicz M., Mechanizmy niwelowania niedopasowań strukturalnych na rynku pracy, kompendium dla publicznych służb zatrudnienia, Wydawnictwo Koliński Wiercioch, Łódź 2011.
- Matusiewicz A., Strategia rozwoju woj. podkarpackiego na lata 2007-2020, Zarząd WP, Rzeszów 2010.
- Pracownia badań i doradztwa RESSOURCE, UM WP, Rzeszów 2014.
- Raport OECD, *Rynek pracy w Polsce*, MPiPS, Warszawa 1994.
- Śledź D., Analiza sytuacji osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym ze szczególnym uwzględnieniem zagrożenia ubóstwem w województwie podkarpackim, w kontekście doboru właściwych instrumentów wsparcia w nowej perspektywie finansowej 2014 – 2020, WUP, Rzeszów 2014.
- UM WP Departament Rozwoju Regionalnego, *Przegląd regionalny woj. podkarpackiego*, Partner Druk, Rzeszów 2014.
- Wigier M., Podkarpackie Obserwatorium Rynku Pracy, Pracodawcy Podkarpacia 2013, Opracowanie WUP Rzeszów, Rzeszów 2013.
- Zalewska M., Jaworska J., Zapotrzebowanie na zawody oraz kwalifikacje i kompetencje na Podkarpaciu, WUP Rzeszów, Rzeszów 2016.